

Zitting 1975-1976

14 030

Nota over enige beleidsgevolgen voor Nederland van het Internationaal Jaar van de Vrouw

Nr. 2

NOTA

I. VOORGESCHIEDENIS

De Commissie voor de Rechtstoestand van de Vrouw – functionele commissie van de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties – heeft in 1972 het initiatief genomen tot het Internationaal Jaar van de Vrouw.

In deze Commissie, die in 1946 werd ingesteld, hebben 32 vertegenwoordigers uit verschillende lid-staten van de Verenigde Naties zitting. In de 24e zitting van de Commissie in het voorjaar 1972 is een balans opgemaakt van datgene wat bereikt was. Met grote bewogenheid schilderde een aantal van de aanwezigen de situatie van vrouwen in diverse landen. De vooruitgang ging te langzaam, soms was er sprake van vergroting van de ongelijkheid.

Deze conclusie leidde tot een voorstel voor de proclamatie van een Internationaal Jaar van de Vrouw. In december 1972 werd een desbetreffende resolutie door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties met algemene stemmen aanvaard.

Het Internationaal Jaar van de Vrouw kreeg tot doel, te komen tot krachtiger maatregelen voor de bevordering van de gelijkheid tussen man en vrouw, de verzekering van de volledige integratie van de vrouw in de gehele ontwikkelingsinspanning, de erkenning van het belang van de toenemende bijdrage van de vrouw aan de ontwikkeling van vriendschappelijke betrekkingen en samenwerking tussen de staten en aan de versterking van de wereldvrede.

Het Jaar werd gesteld in het teken van gelijkheid, ontwikkeling en vrede.

In mei 1973 verzocht de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties de medewerking van regeringen voor internationale, regionale en nationale activiteiten, waaronder instelling van een Nationaal Comité Internationaal Jaar van de Vrouw.

In het kader van het Jaar werd tevens een Wereldconferentie aangekondigd, opdat regeringen centraal aandacht zouden kunnen schenken aan de thema's van het Jaar en gezamenlijk concrete voorstellen konden formuleren voor een planmatige aanpak.

Deze Wereldconferentie vond, zoals bekend, plaats in Mexico City van 17 juni tot 2 juli 1975.

Voor het eerst in de geschiedenis werd daar door nagenoeg alle landen en vele internationale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties de aandacht geconcentreerd op het vraagstuk van de positie van de vrouw.

Voor het eerst vond een inventarisatie plaats over wat in de verschillende delen van de wereld onder emancipatie werd verstaan en welke maatregelen nodig zouden zijn om verbetering in de positie van de vrouw te bewerkstelligen.

Voor het eerst werd nadrukkelijk uiting gegeven aan de politieke wil om de emancipatie te bevorderen.

Hieraan werd onder meer vorm gegeven in de door de conferentie aangevoerde documenten en een groot aantal aanbevelingen voor actie, te weten een declaratie, een wereldactieplan en een dertigtal resoluties. Deze laatste bevatten veelal een nadere uitwerking, c.q. accentuering van in het actieplan vastgelegde doelstellingen. In de documenten werd onder meer een beroep gedaan op de nationale regeringen om in alle daarvoor in aanmerking komende aspecten van hun beleid attent te zijn op een gelijkwaardige behandeling van mannen en vrouwen en om te streven naar integratie van mannen en vrouwen op alle terreinen van de samenleving.

Aan de Verenigde Naties werd op enkele meer specifieke onderdelen een werkprogramma opgedragen.

Voor het verloop van de conferentie en de behandeling van specifieke onderwerpen moge worden verwezen naar het aan beide Kamers der Staten-Generaal toegezonden verslag van de Koninkrijksdelegatie naar de conferentie, dat als achtergrondinformatie voor deze nota dient.

De proclamatie van het Internationaal Jaar van de Vrouw, de daardoor gestimuleerde activiteiten, de resultaten van de conferentie, de aanwezigheid in Mexico van vele duizenden bij het emancipatievraagstuk betrokken personen, alsmede de ruime publiciteit die met dit alles gepaard is gegaan, hebben het noodzakelijke bewustwordingsproces over de onderhavige materie in een stroomversnelling gebracht.

II. Uitwerking in het Nederlandse beleid

In de bijzondere aandacht, door de Nederlandse Regering gegeven aan het Internationaal Jaar van de Vrouw, ligt mede de wil besloten consequenties te trekken uit de beslissingen van de conferentie. Mede op basis van de uitkomsten van Mexico kan Nederland nu de gegeven aanzetten tot een emancipatiebeleid verder uitbouwen.

Aangezien de declaratie, het wereldactieplan en de resoluties elkaar op een groot aantal punten overlappen komt een aparte behandeling van elke resolutie of aanbeveling ons in het kader van deze nota minder zinvol voor.

De vermelding in het onderstaande van de beleidsmatige consequenties kan daarom het beste geschieden aan de hand van enkele centrale thema's.

Ondergetekenden achten het nuttig, daarbij een onderscheid te maken tussen beslissingen ter zake van:

1. het emancipatiebeleid in Nederland;
2. het emancipatiebeleid in de bilaterale samenwerking, waaronder ontwikkelingssamenwerking en culturele samenwerking;
3. het emancipatiebeleid in de multilaterale samenwerking.

1. Het emancipatiebeleid in Nederland

In 1973 heeft de Regering zich voor het eerst in specifieke zin beraden over maatregelen, die meer expliciet en meer samenhangend gericht zijn op de emancipatie van met name de vrouw. De ministerraad heeft te dien einde, als eerste stap tot een samenhangend beleid, de coördinerend Minister voor het welzijnsbeleid tevens aangewezen als coördinerend Minister voor het emancipatiebeleid. Daarmee werd in feite vooruitgelopen op één der aanbevelingen van Mexico waarin de noodzaak benadrukt werd de samenhang in het nationaal te voeren beleid te bevorderen. Daarnaast is op 8 februari 1974 in de ministerraad besloten een Nationaal Comité Internationaal Jaar van de Vrouw 1975 in het leven te roepen. Dit comité kreeg tot taak de Neder-

landse deelneming aan dit Jaar gestalte te geven, en wel op een dusdanige wijze, dat de Nederlandse samenleving in al haar geledingen daarbij zou worden betrokken. Het comité kreeg een budget ter beschikking. De openingsmanifestatie van het Jaar 1975 vond plaats in de Ridderzaal op 13 februari 1975. Van 20 mei tot 8 juni werd een landelijke informatiemarkt «Emancipade» georganiseerd, waaraan 175 groeperingen, organisaties en verenigingen deelnamen.

Theater, cabaret, muziek en themadagen vulden de informatie aan.

Het comité subsidieerde daarnaast een groot aantal «buitenprojecten» op landelijk, regionaal en plaatselijk niveau. Ook aan de publiciteit werd bijzondere aandacht besteed.

Het Nationaal Comité heeft zijn werkzaamheden afgesloten. Een «Evaluatiebrief» en een «Verslag van het gevoerde subsidiebeleid met conclusies en aanbevelingen» zijn aan de eerste ondergetekende uitgebracht. Deze heeft het inmiddels ter kennisneming doen neerleggen bij de griffies van de Eerste en Tweede Kamer.¹

Geconstateerd kan worden, dat het Internationaal Jaar van de Vrouw ook in Nederland een verhoogde belangstelling en een groter begrip voor vraagstukken op het terrein van de emancipatie tot gevolg heeft gehad. Er is veel en dikwijls heftig gediscussieerd. Meer vrouwen en mannen zijn zich bewust geworden van hun positie, ook van hun eigen verantwoordelijkheden en mogelijkheden. De solidariteit en samenwerking tussen vrouwengroepen is groter geworden. Er is veel materiaal van blijvende betekenis ontstaan in de vorm van brochures, lesmateriaal en films.

Ook in de vertegenwoordigende lichamen op nationaal, provinciaal en gemeentelijk vlak is een sterk toegenomen belangstelling waar te nemen.

Radio, televisie en pers wijdden veel aandacht aan de emancipatie of aspecten daarvan. Vele publikaties zagen het licht. In maart van dit jaar reikte de eerste ondergetekende prijzen uit – ingesteld door de Nederlandse Vereniging voor Vrouwenbelangen – aan twee schrijfsters van opmerkelijke publikaties in 1975 over emancipatie.

De Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid publiceerde kort geleden een studie, «De emancipatie van de vrouw», waarin in het bijzonder de arbeidspositie werd belicht en de mogelijke ontwikkelingen te dien aanzien.

De eerste ondergetekende installeerde op 17 december 1974 de Emancipatiekommissie, daarmee uitvoering gevend aan een eerder besluit van de ministerraad.

De taak van de Emancipatiekommissie kan in het kort omschreven worden als: de Regering bij het voeren van een samenhangend beleid ter bevordering van de emancipatie van de vrouw te adviseren omtrent uitgangspunten, doelstellingen, samenhang en vormgeving van dit beleid.

De EK is samengesteld uit personen met interesse en deskundigheid in emancipatieontwikkelingen. Deze personen zijn tevens gekozen uit hoofde van hun goede contacten met de verschillende betrokken maatschappelijke groeperingen.

Reeds in 1975 bracht de EK een vijftien rapporten en adviezen uit, waaronder een Nota Emancipatiewerk 1976, Commentaar bij een desbetreffend document ten behoeve van de Conferentie van Europese Gezinsministers, Advies inzake EG-richtlijnen betreffende gelijke behandeling in het arbeidsproces, Advies inzake Vrouwenhuizen.

Het verzoek van de EK, waar mogelijk meer vrouwen in advies- en begeleidingscommissies op te nemen, heeft geleid tot versterkte aandacht hiervoor.

Tevens zal binnen het kader van de eisen, aan elke delegatie te stellen, worden gestreefd naar een ruimere deelname van vrouwen aan regeringsdelegaties.

Tijdens de conferentie te Mexico werd door de Nederlandse delegatie de gedachte geopperd, op nationaal niveau te gaan werken met vijfjarenplannen om de emancipatie systematisch te kunnen bevorderen. Dienovereenkomstig werd door de Regering een dergelijk vijfjarenplan voor Nederland aangekondigd in de Troonrede van september 1975.

¹ Nedergelegd op de bibliotheek ter inzage van de leden.

In december jl. vroeg de eerste ondergetekende de EK, zich te willen beraden over een vijfjarenplan voor het emancipatiebeleid. Het daaruit voortvloeiende advies van de EK, «Aanzet voor een vijfjarenplan», werd hem op 18 maart 1976 uitgebracht. Dit belangwekkende advies bevat, behalve een aantal beschouwingen van meer algemene aard, een zeer groot aantal aanbevelingen aan de Regering over concrete zaken, ten aanzien waarvan op korte termijn maatregelen getroffen zouden kunnen worden. In de brief waarmee dit advies aan de leden van de Ministerraad is aangeboden, heeft de eerste ondergetekende daarom onder meer aandacht gevraagd voor de mogelijke doorwerking van in het advies opgenomen aanbevelingen op de begrotingen voor het jaar 1977.

Aangenomen mag worden, dat mede op grond daarvan verder gestalte gegeven kan worden aan een vooruitstrevend beleid van de Regering inzake de emancipatie, daarbij mede de besluiten van Mexico in aanmerking nemend.

Het op te stellen vijfjarenplan zal vooral als leidraad en stimulans moeten dienen. Het zal moeten voorzien in het aanbrengen van zoveel mogelijk samenhang en het zal tevens een meer planmatige opzet van het emancipatiebeleid mogelijk moeten maken.

Een aantal eerste beleidsimplicaties zal naar verwachting reeds verwerkt kunnen worden in de begroting voor het jaar 1977.

Om interdepartementaal de samenhang in de beleidsvoorbereiding en uitvoering zo goed mogelijk gestalte te geven, zal regelmatig overleg tussen de desbetreffende ministeries nodig zijn. In nader overleg van de eerste ondergetekende met de betrokken ambtgenoten zal getracht worden, daaraan vorm te geven.

Om de samenhang van beleid binnen het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk te bevorderen heeft de eerste ondergetekende onlangs besloten tot het instellen van een Coördinatie-commissie Emancipatiebeleid CRM. Alle sectoren van het departement die te maken hebben met aspecten van het emancipatiebeleid, zijn daarin vertegenwoordigd.

Een dergelijk intra-departementaal platform is van wezenlijk belang te achten voor een consistent beleid vanuit CRM ter ondersteuning van emancipatoire ontwikkelingen, evenals voor een onderbouwde en zo breed mogelijke inbreng door de CRM-vertegenwoordiger in de Emancipatiecommissie. Tevens mag worden verwacht, dat door middel van de Coördinatiecommissie de voortdurende aandacht bevorderd zal worden, nodig voor het consequent hanteren van een emancipatoir beleid. Bij meerdere gelegenheden heeft de eerste ondergetekende de hoop uitgesproken, dat een dergelijke opzet ook in andere ministeries navolging zal vinden.

2. Het emancipatiebeleid in de bilaterale samenwerking

2.1. In de ontwikkelingssamenwerking

Tijdens de Conferentie te Mexico is de noodzaak van een geïntegreerde aanpak van het emancipatievraagstuk vooropgesteld. Een werkelijke verbetering van de positie van de vrouw kan alleen gerealiseerd worden door in de ontwikkelingsplannen en in de uitvoering van de daaruit voortvloeiende programma's de nodige aandacht te besteden aan de bewustwording van de vrouw ten aanzien van haar plaats, rol en ontplooiingsmogelijkheden. Dit heeft consequenties voor programma's en projecten die in het kader van de internationale ontwikkelingssamenwerking worden uitgevoerd. Terugblikkend moet worden erkend, dat in het verleden in hulpverleningsactiviteiten de functie van de vrouw veelal is veronachtzaamd, met gevolg, dat de bijdrage van de vrouw in het ontwikkelingsproces onvoldoende is benut en dat in enkele gevallen haar positie door het ontwikkelingsproces zelfs nadelig is beïnvloed.

In het actieplan en de resoluties van de conferentie is aan regeringen, internationale en bilaterale donor-organisaties verzocht in hun ontwikkelings- en hulpverleningsprogramma's de nodige aandacht te besteden aan:

- het effect van ontwikkelingsprogramma's en projecten op de positie en rol van de vrouw;
- het stimuleren en ondersteunen van specifiek op de emancipatie van de vrouw gerichte programma's en projecten;
- het betrekken van vrouwen in de besluitvorming met betrekking tot ontwikkelingsprogramma's en projecten, alsook bij de uitvoering en evaluatie van deze programma's en projecten.

Voor wat betreft de aandachtsgebieden, waar emancipatieprogramma's zich meer in het bijzonder op zouden moeten richten, zijn de volgende prioriteiten aangegeven:

- onderwijs en vorming in het algemeen en vaktechnische scholing in het bijzonder. Van belang is vooral, dat de toegankelijkheid van vrouwen tot onderwijs- en vormingsfaciliteiten wordt bevorderd en dat er daarbij wordt gestreefd naar heroverweging van de heersende waarden met betrekking tot de aan mannen en vrouwen toegeschreven rolpatronen. Meer aandacht is voorts nodig voor training van vrouwen in bestuursvaardigheden om haar in staat te stellen leidinggevende functies adequaat te vervullen en om actief deel te kunnen nemen aan beleidsbepaling en besluitvorming;
- Activiteiten ten behoeve van de vrouw in arme plattelandsgebieden, voorlichting en training van vrouwen in de taken die zij in de agrarische productie vervullen, het toegankelijk maken van kredietfaciliteiten en coöperaties voor vrouwen, het bevorderen van werkgelegenheid buiten de landbouw (agrarische industrieën, huisindustrieën), activiteiten gericht op ondersteuning van de vrouw in haar taken in de zorg voor het gezin;
- gezondheidszorg: oprichten van gezondheidsvoorzieningen afgestemd op de specifieke behoeften van vrouwen in afgelegen gebieden, met accent op de zorg voor moeder en kind.

De tweede ondergetekende heeft in zijn op de conferentie uitgesproken rede de noodzaak benadrukt dat aandacht wordt besteed aan het effect van ontwikkelingsprogramma's op de positie en participatie van de vrouw. Voorts stelde hij dat in de ontwikkelingsprogramma's activiteiten gericht op de emancipatie van de vrouw dienen te worden bevorderd.

In het kader van de Nederlandse bilaterale ontwikkelingssamenwerking is met de uitvoering van voornoemde beleidlijnen een aanvang gemaakt onder meer door in de richtlijnen voor het voorbereidend en evaluerend projectonderzoek, door teams van deskundigen te zamen met lokale instanties uitgevoerd, een vraagstelling op te nemen met betrekking tot het effect van de projectactiviteiten voor de positie van de vrouw. Voorshands wordt hierbij gebruik gemaakt van de algemene richtlijnen welke door andere donororganisaties zoals UNDP en Wereldbank, worden gehanteerd.

Om de mogelijkheden na te gaan van een actievere participatie van de vrouw in de planning en uitvoering van projectactiviteiten is een meer gerichte vraagstelling nodig, alsook een meer diepgaand onderzoek, dat uitgevoerd wordt in nauwe samenwerking met lokale instanties en (vrouwen)organisaties.

Een dergelijk onderzoek dient met name plaats te vinden bij die projecten waar de betrokkenheid van de vrouw voor de hand ligt, zoals in projecten gericht op vorming en training, plattelandsontwikkeling, gezondheidszorg en dergelijke. Aan het uitwerken van een meer gerichte vraagstelling met betrekking tot de positie en rol van de vrouw op kleine boerenbedrijven in arme plattelandsgebieden wordt in het bijzonder aandacht besteed in het kader van het onderzoek naar de kleine boer en zijn gezin, welke momenteel wordt uitgevoerd door het Internationaal Agrarisch Centrum en de Landbouwhogeschool te Wageningen.

Doel van het onderzoek is onder meer het uitwerken van «checklists» (richtlijnen) voor projectonderzoek.

Als voorbeeld van een projectonderzoek gericht op het bevorderen van activiteiten ten behoeve van de vrouw kan worden vermeld dat met Peruaanse instanties overleg plaatsvindt om in het kader van een streekontwikkelingsproject in Noord-Peru door een lokale instelling een actie-gericht onderzoek te laten uitvoeren ten einde aanbevelingen te doen voor actie met betrekking tot taakverlichting van de vrouw.

Ten einde te bevorderen dat meer op de emancipatie van de vrouw gerichte projecten in het samenwerkingspakket met de concentratielanden worden opgenomen is tijdens het periodieke bestedingsoverleg met een aantal concentratielanden het beleidsuitgangspunt van de Nederlandse hulpverlening om de hulp meer op de integratie van de vrouw te richten onderwerp van bespreking geweest (Sri-Lanka, Egypte).

Het overleg in Sri-Lanka heeft uitgewezen dat bij de lokale autoriteiten en onderzoekinstellingen belangstelling bestaat voor het onderzoeksproject naar de integratie van de vrouw in ontwikkeling dat door de Rijksuniversiteit Leiden wordt voorbereid. (Hiernavolgend wordt op genoemd onderzoeksproject nader ingegaan).

Tijdens het overleg met de Egyptische autoriteiten hebben deze naar voren gebracht dat het Egyptische beleid zich erop richt activiteiten ten behoeve van de positieverbetering van de vrouw zoveel mogelijk te integreren in bestaande ontwikkelingsprogramma's en projecten. Daarom zijn door Egypte geen specifiek op de vrouw gerichte project-voorstellen tijdens het bestedingsoverleg ter bespreking voorgelegd. In deze situatie is ernaar gestreefd die projecten te selecteren waar dit accent duidelijker tot uitdrukking komt. Een voorbeeld hiervan is een project dat de «prevocational training» van de bevolking in afgelegen plattelandsgebieden beoogt en zich mede richt op de opleiding van vrouwen en meisjes in deze bevolkingsgroep. Onder meer om de uitvoering van dit type projecten mogelijk te maken heeft Nederland de allocatie ten behoeve van Egypte verhoogd.

De ervaring is dat projecten ter emancipatie van de vrouw het beste kunnen worden bevorderd in overleg met vrouwen die maatschappelijk een leidinggevende positie bekleden en met particuliere organisaties, waaronder vrouwenorganisaties in het bijzonder.

Vooraf de rol van vrouwenorganisaties en andere particuliere organisaties is van belang voor het richten van hulpactiviteiten op vrouwen die in economisch en maatschappelijk opzicht een grote mate van onzichtbaarheid hebben.

In het kader van het medefinancieringsprogramma wordt met bemiddeling van het particulier initiatief in Nederland een groot aantal projecten uitgevoerd van lokale particuliere organisaties welke geheel of mede gericht zijn op verbetering van de positie en/of taakverlichting van de vrouw.

Voor een overzicht van mede-financieringsprojecten die specifiek gericht zijn op de vrouw zij verwezen naar het in bijlage dezes toegevoegde overzicht.

Ook in het kader van de activiteiten van de Stichting Nederlandse Vrijwilligers worden verschillende activiteiten ten behoeve van de positieverbetering van de vrouw ondersteund.

Ongeveer een kwart van de vrijwilligers die zich momenteel in het veld bevinden zijn vrouwen, die voor het merendeel zijn ingezet voor activiteiten op het terrein van huishoudelijke en maatschappelijke vorming, bij voorlichtingsactiviteiten op het gebied van voeding, land- en tuinbouw, als ook in projecten gericht op de zorg voor moeder en kind.

Voor de uitvoering van de op de vrouw gerichte projecten verdient het de voorkeur vrouwelijke deskundigen uit het land zelf in te schakelen, in verband met de noodzaak projectactiviteiten aan te doen sluiten bij lokale omstandigheden en opvattingen met betrekking tot de emancipatie van de vrouw.

In het kader van de bilaterale samenwerking bestaat thans de mogelijkheid hieraan steun te verlenen door middel van financiering van lokale kosten. Daarnaast wordt in algemene zin gestreefd meer Nederlandse vrouwelijke deskundigen en assistent-deskundigen bij ontwikkelingsprojecten in te schakelen. In het onderzoek naar de bereidheid van Nederlandse deskundigen voor uitzending naar het buitenland (uit te voeren door het Instituut voor Culturele Antropologie en Niet-Westerse Sociologie van de Rijksuniversiteit Leiden) wordt aandacht besteed aan factoren die het geringe aanbod van vrouwelijke deskundigen veroorzaken.

Voorts zullen in het kader van het assistent-deskundigenprogramma de inzetmogelijkheden voor vrouwelijke assistent-deskundigen en echtparen worden nagegaan. Een hiertoe door Nederland ingediend voorstel is tijdens de laatste bijeenkomst over recrutering van UNTARS (United Nations Technical Assistance Recruitment Service) in april 1976 te Lomé (Togo) aanvaard.

Algemeen is erkend, dat onvoldoende inzicht bestaat omtrent de werkelijke rol en positie van de vrouw en de factoren die de integratie van de vrouw in het ontwikkelingsproces belemmeren. In het Actieplan en in een aantal resoluties is de noodzaak erkend van onderzoek naar elementen, nodig voor het ontwerpen van een emancipatiebeleid dat aangepast is aan de lokale situatie, en aan de uitvoering van op de integratie van de vrouw gerichte programma's en projecten.

Specifieke aandacht is daarbij gevraagd voor:

- toegepast onderzoek ter ondersteuning van concrete programma's en projecten, zowel bij de voorbereiding daarvan als bij de uitvoering en evaluatie;

- fundamenteel onderzoek, ter ondersteuning van de beleidsformulering.

In een op initiatief van Nederland te Mexico aanvaarde resolutie is de totstandkoming van een research-programma binnen het VN-systeem gevraagd, gericht op beleidsondersteunende research. Vooruitlopend op de uitvoering van deze resolutie, waarover de Secretaris-Generaal van de VN tijdens de 60ste zitting van de ECOSOC interim-rapport uitbracht, heeft de tweede ondergetekende initiatieven op dit onderzoekerrein genomen in het kader van de bilaterale ontwikkelingssamenwerking.

Zoals eerder aan de leden der Tweede Kamer is medegedeeld (vide Tweede Kamer zitting 1974-1975; 13 452, nrs. 1-2) is, ter voorbereiding van de Nederlandse participatie aan de conferentie te Mexico, aan twee medewerkers van het Instituut voor Culturele Antropologie van de Rijksuniversiteit te Leiden verzocht een prae-advies uit te brengen.

Het resulterende rapport, «Vrouwen op Weg», is inmiddels aan de griffie der Tweede Kamer ter informatie toegezonden. In aansluiting op deze documentatie-studie is aan eerdergenoemde onderzoeksters gevraagd een beleidsondersteunend onderzoek te realiseren naar de rol en positie van de vrouw in een aantal concentratielanden. Dit onderzoek zal in nauwe samenwerking met lokale onderzoekinstellingen worden gerealiseerd. De Rijksuniversiteit van Leiden heeft voor een begeleiding van de uitvoering van dit project een werkgroep ingesteld. Een eerste ontwerp voor het onderzoekproject is thans uitgewerkt. Een oriëntatiereis is gerealiseerd naar Sri-Lanka voor overleg met lokale onderzoekinstellingen omtrent een mogelijke samenwerking in het onderhavige project. Aansluitend is een bezoek gebracht aan Bangladesh voor het leggen van contacten met onderzoekinstellingen en vrouwenorganisaties aldaar. Ook werden oriënterende gesprekken gevoerd met de Universiteiten van Stockholm en Sussex, die eveneens op het onderhavige onderzoekerrein activiteiten ontplooiën.

2.2. *In de culturele samenwerking*

Nederland heeft met 25 landen een cultureel verdrag afgesloten. Bij de uitvoering van de programma's van uitwisselingen op grond van die verdragen zal extra aandacht worden besteed aan onderdelen met een emancipatoir karakter.

Daaronder kunnen vallen de wederzijdse oriëntatie- en studiebezoeken van groepen vrouwen. Meestentijds worden deze georganiseerd door vrouwenverenigingen.

In alle uitvoeringsprogramma's met de Oosteuropese landen wordt zelfs met zoveel woorden de mogelijkheid geopend voor uitwisselingen van groepen vrouwen. Dergelijke uitwisselingen vinden dan ook zeer regelmatig plaats.

In het algemeen gesproken bieden de culturele verdragen mogelijkheden voor uitwisselingen met betrekking tot onder meer wetenschap, onderwijs

maatschappelijk welzijn en vorming. Bevorderd zal worden, dat daaraan meer vrouwen dan tot nu toe deelnemen en dat het beleid ten aanzien van de uitvoering zich in sterkere mate richt op emancipatievraagstukken.

3. Het emancipatiebeleid in de multilaterale samenwerking

3.1. In regionaal verband

De aankondiging van het Internationaal Jaar van de Vrouw heeft stimulerend gewerkt op de voortgang van reeds lopende activiteiten in regionaal verband.

Door de Europese Gemeenschap is in 1975 de richtlijn «gelijke beloning en gelijke behandeling in het arbeidsproces» aangenomen.

Het Economisch en Sociaal Comité van de EG heeft een advies uitgebracht over de «de economische en maatschappelijke positie van de vrouw in de Europese Gemeenschap». Er kunnen verdere voorstellen van de Commissie van de Europese Gemeenschap worden verwacht.

De Raad van Europa heeft in 1975 een brochure uitgegeven met een overzicht van zijn activiteiten om de belangen van vrouwen te bevorderen. Zowel de sociale als de juridische en de politieke positie van de vrouw hebben daarbij de aandacht. «De positie en verantwoordelijkheid van ouders in de wereld van vandaag en hun ondersteuning door de gemeenschap» is het thema van een aanbeveling, opgesteld door de raadgevende vergadering van de Raad van Europa.

In de 14e Conferentie van Europese Ministers, verantwoordelijk voor gezinszake, gehouden in 1975 te Oslo, is de gelijkheid van mannen en vrouwen behandeld in relatie tot rollen en verantwoordelijkheden in het gezin.

Het Europese Bureau voor Sociale Ontwikkeling van de VN te Genève heeft het voornemen, in het voorjaar van 1977 een regionaal seminar bijeen te roepen, met als thema «De verantwoordelijkheid van vrouwen en mannen in gezin, werk en samenleving».

Op uitnodiging van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk zal dit seminar in Nederland worden gehouden.

3.2. In mondiaal verband

In een aantal resoluties alsmede in het actieplan worden de onderdelen van het VN-systeem opgeroepen aan de emancipatie van de vrouw blijvend aandacht te besteden.

Wij zullen, waar nodig, erop toezien dat het onderhavige onderwerp, zowel binnen de desbetreffende organisaties en instellingen als in hun werkprogramma wordt aangevat.

In andere resoluties worden meer specifieke aanbevelingen gedaan voor het werkprogramma van VN-organen en de gespecialiseerde organisaties. In het algemeen geldt, dat deze periodiek rapport dienen uit te brengen in welke mate en op welke wijze deze aanbevelingen gevolgd kunnen worden. Wij menen, dat het van veel belang is, dat duplicatie van werkzaamheden wordt vermeden. In dit verband moge worden vermeld, dat de 30e zitting van de Algemene Vergadering der Verenigde Naties alle organisaties der Verenigde Naties uitgenodigd heeft, voorstellen en suggesties voor te leggen aan de Economische en Sociale Raad der Verenigde Naties en dat daarbij besloten is, dat zulks dient te geschieden in het kader van de Administratieve Coördinatiecommissie van deze Raad.

Verder is aanbevolen, dat deze organisaties gemeenschappelijk een plan voor de middellange termijn opstellen op het punt van de integratie van de vrouw in het ontwikkelingsproces. Dit zal ten goede komen aan een consistent en actief emancipatiebeleid van de volkerenorganisatie.

Aparte vermelding verdient de rol van de regionale economische (en sociale) commissies van de VN bij het uitwerken van de beslissingen van de con-

ferentie. Wij zijn van mening dat de concrete uitwerking van de uitkomsten van de conferentie bij voorkeur op regionaal en subregionaal niveau dient te geschieden. Het bestaan van culturele, economische en sociale verschillen tussen regio's maakt, dat het Wereldactieplan gezien moet worden als een ruim kader, waaraan ieder land uitvoering dient te geven overeenkomstig de eigen culturele, economische en sociale situatie.

Een adequate evaluatieprocedure is een onmisbaar onderdeel van de noodzakelijke blijvende aandacht in multilateraal kader voor de onderwerpen van de conferentie.

Aan het op de conferentie bereikte zal voortdurend verder gebouwd moeten worden; regelmatige evaluatie is daarbij een belangrijk instrument. In dit verband heeft Nederland zijn steun gegeven aan een voorstel van de Algemene Vergadering om de evaluatie van het Wereldactieplan tweejaarlijks te doen geschieden. Ook de aanbeveling van de Conferentie (bekrachtigd door de Algemene Vergadering) tot het houden van een evaluatieconferentie in 1980, heeft onze instemming. Deze conferentie valt dan samen met de eind-evaluatie van het Tweede Ontwikkelingsdecennium. Met betrekking tot de controle door middel van evaluatie op de uitvoering van de aanbevelingen van de conferentie is door het Development Assistance Committee (DAC) van de OESO besloten met ingang van 1976 in de jaarlijkse beoordeling van de hulpinspanning van de aangesloten lid-staten ook de bijdrage ten behoeve van de integratie van de vrouw in de ontwikkeling te betrekken.

Gezien de door de conferentie uitgesproken en door ons geheel onderschreven visie, dat het emancipatievraagstuk onlosmakelijk verbonden is met ruimere sociale, politieke en economische ontwikkelingsprocessen, gericht op een nieuwe internationale economische orde, betreuren wij het, dat het probleem van de rol van de vrouw in het ontwikkelingsproces niet een ruimere behandeling heeft gekregen tijdens de 7e speciale zitting van de Algemene Vergadering van de VN.

Zulks geldt in feite voor de gehele sociale component. Het is derhalve verheugend dat de evaluatie van het Wereldactieplan door de Algemene Vergadering gekoppeld is aan de periodieke beoordeling van de internationale ontwikkelingsstrategie. In het kader van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling is in 1975 besloten, dat het zogenaamde landenexamen over de prestaties van de ledenlanden op het punt van de ontwikkelingssamenwerking zich in de toekomst ook zal uitstrekken tot kwesties betreffende de emancipatie van de vrouw. Vooralsnog echter is de vragenlijst voor het landenexamen op dit punt nog sterk in algemene termen geformuleerd.

Een belangrijke aanbeveling van de conferentie te Mexico is geweest, dat het inzicht in de huidige rol en positie van de vrouw in de samenleving vergroot dient te worden en dat daartoe nog veel basis- en beleidsgericht onderzoek nodig is. Deze op initiatief van Nederland tot stand gekomen aanbeveling kan gezien worden in samenhang met een groot aantal aanbevelingen voor onderzoek op meer specifieke terreinen.

Zoals eerder vermeld, adviseerde de conferentie tevens tot de oprichting, onder auspiciën van de Verenigde Naties, van een Internationaal Onderzoek- en Trainingsinstituut voor de Vooruitgang van de Vrouw.

Dit Iraanse initiatief werd door de 30e zitting van de Algemene Vergadering bekrachtigd en de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties heeft zich enkele weken geleden gebogen over voorstellen ter zake van de juridische positie, het functioneren en het werkprogramma alsmede over de financiering. Alhoewel het nog geenszins duidelijk is, waar en wanneer het Instituut zal worden gevestigd, ligt reeds vast, dat wat betreft de onderzoekcomponent in de eerste plaats de verzameling en inventarisatie van reeds verricht onderzoek ter hand zal worden genomen. Aan de hand van de aldus verkregen gegevens zal het onderzoekerrein van het Instituut nader gedefinieerd dienen te worden. Eventueel Nederlandse steun zal in belangrijke mate afhangen van de uiteindelijke vorm die het instituut zal krijgen

en de activiteiten die het zal ondernemen. Op dit moment kan wel reeds gesteld worden, dat wij – consequent aan het hierboven geformuleerde standpunt met betrekking tot de uitwerking op sub-regionaal niveau van de beslissingen van de conferentie – voorsnog van mening zijn, dat met name de trainingsactiviteiten bij voorkeur regionaal en sub-regionaal dienen te worden aangevat.

In dit licht wordt het door Nederland als positief beoordeeld, dat de Economische en Sociale Commissie voor Azië en het Stille Oceaangebied van de Verenigde Naties (ESCAP) in beginsel besloten heeft tot de oprichting van een regionaal opleidings- en onderzoekcentrum. Nederland staat in beginsel positief tegenover een eventuele financiële bijdrage en zal daarover een beslissing nemen zodra meer duidelijkheid bestaat over het werkprogramma, de taakomschrijving en de plaats van vestiging van het instituut.

Reeds vóór de Conferentie van Mexico was het Vrouwen-programma van de Economische Commissie voor Afrika van de Verenigde Naties actief werkzaam voor de emancipatie van de vrouw in verschillende Afrikaanse landen. Hierbij werd op vele punten vooruitgelopen op de aanbevelingen van de Mexico-conferentie. Eén van de activiteiten van het Vrouwen-programma van de ECA is het oprichten van het Afrikaanse Onderzoek- en Trainings Centrum voor vrouwen (African Research and Training Centre for African Women). Ter ondersteuning van de voorbereidende fase voor voornoemd project heeft Nederland een bedrag van \$ 161 000 beschikbaar gesteld voor de financiering van drie leden behorende tot de kernstaf.

Zowel in het actieplan als in de declaratie en de verschillende door de conferentie aangenomen resoluties wordt aanbevolen, dat additionele financiële middelen beschikbaar worden gesteld voor de uitvoering van het Wereldactieplan. Voorafgaand aan de conferentie had Nederland reeds f 250 000 bijgedragen aan het Fonds van de VN voor het Jaar van de Vrouw, waaruit onder meer projecten van het programma van de VN voor het Jaar van de Vrouw zijn gefinancierd. Tijdens de conferentie kondigde de tweede ondergetekende aan, dat Nederland bereid was een additionele substantiële bijdrage te geven. De Regering hecht eraan, dat deze bijdrage bestemd wordt voor projecten die de bewustwording van vrouwen in de ontwikkelingslanden bevorderen. Daarbij dient met name gedacht te worden aan projecten aan de basis, voor de armste bevolkingsgroepen. De tweede ondergetekende heeft inmiddels besloten om uit de voor dit doel gereserveerde fondsen een bedrag van circa f 400 000 te bestemmen voor het bovengenoemde regionale centrum voor Afrika.

De 30e zitting van de Algemene Vergadering heeft ter zake van de kwestie van additionele financiële middelen besloten, dat het Fonds van de VN voor het Jaar van de Vrouw gecontinueerd zal worden onder de naam Fonds van de VN voor de Decade van de Vrouw. De Economische en Sociale Raad heeft zich inmiddels gebogen over de kwestie van beheer van het Fonds en de criteria voor financiering uit het Fonds van projecten. De tweede ondergetekende is voornemens aan het Fonds een bijdrage te geven, zodra dit onderzoek is afgerond.